

Videnskaberne på spidsen og antropologiens etiske kompas

Hirslund, Dan Vesalainen

Publication date:
2018

Document license:
[Ikke-specificeret](#)

Citation for published version (APA):
Hirslund, D. V. (2018). *Videnskaberne på spidsen og antropologiens etiske kompas*. Paper præsenteret ved Etnologisk Forum Årsmøde 2018, Københavns, Danmark.

Videnskaberne på spidsen og antropologiens etiske kompas

Paper til Etnologisk Forum Årsmøde
5. oktober 2018

Dan Hirslund
Institut for Tværkulturelle og Regionale Studier
Københavns Universitet
hirslund@hum.ku.dk

I kølvandet på den markante re-orientering i international politik mod en ”ondskabens akse” i 2002,¹ et opbrud der var sammenfaldende med en højredrejning i dansk politik fra næsten 10 år med en socialdemokratisk-ledet regering til Anders Fogh Rasmussen (V) som statsminister, voksede en ny aktivistisk dagsorden frem fra Christiansborg. Den aktive, og kontroversielle, krigsdeltagelse i den amerikansk-ledede koalition mod Irak fra marts 2003 markerede mest tydeligt den optrappede militarisering af dansk udenrigspolitik.² Indenrigspolitisk blev militariseringen matchet op af en bredspektret indsats mod terrorisme³ som en særegen og ofte skjult form for krigsførelse, og sikkerhedspolitikken blev ikke blot udvidet med nye magtbeføjelser men gennemgik også et paradigmeskift, der afspejlede et

¹ Den amerikanske præsident George W. Bush nævnte første gang ”axis of evil” i sin State of The Union tale 29. januar 2002 mens ideen om ”war on terror” blev brugt allerede samme dag som angrebene fandt sted.

² Se artiklerne om ”Danmark i Krig” på www.danmarkshistorien.dk, hvor det fremgår, at afslutningen på Den Kolde Krig allerede påbegyndte en ”opblødning” af dansk krigsdeltagelse med fredsstyrkerne på Balkan. Dengang var det også en venstremand, nemlig Udenrigsminister Uffe-Elleman Jensen, der udlagde argumenterne for Dansk krigsdeltagelse: ”Forsvaret af Danmark stopper ikke ved Kruså. Krigen på Balkan er for os ikke nogen fjern krig, og det har for øvrigt aldrig været sådan, at dansk forsvar ene og alene går ud på at sikre dansk territorium”, Lidegaard, Bo ”Danmark i krig 1991-2011”, *Danmarkshistorien.dk*, 2018. Se også Friis, Søren ”Den danske deltagelse i Irak-krigen, 2003-2007”, *Danmarkshistorien.dk*, 2012 samt Lidegaard, Bo *Danmark i krig. 100 danmarkshistorier*, Aarhus Universitetsforlag, 2018.

³ Den første lovgivning på området kom med ”Antiterrorpakken” fra 2002, der kriminaliserede terrorisme og blev fulgt op i 2006 af den anden terrorpakke som reaktion på terrorangrebene i London, juli 2005. Mere interessant, som Peter Hansen argumenterer for, er at indsatsen mod terrorisme hurtigt udvidede sig til at omfatte fire meget forskellige indsatser som involverede et stort antal instanser og politikker: en generel forebyggelse i dele af befolkningen; en egentlig bekæmpelse i forhold til deciderede trusler; en sikkerhedsgørelse af infratraktur og det offentlige rum; en opbygning af beredskabet, inklusive på det sundhedsfaglige område. Hansen, Peter. ”Terrorbekæmpelse i Danmark siden 11. september 2001.” Working Paper. DIIS Report, 2011.

ændret fjendebillede. Den britiske forsker Arun Kundanani har således påvist, hvordan denne nye fjende i både den sikkerhedspolitiske indsats og offentlige diskurs er formet af et eller flere af fire karakteristika: en kulturelt-psykologisk disposition for vold; teologisk indoktrinering; teologisk-psykologiske processer omkring gruppedynamikker; samt politiets egne stadie-modeller over hvordan en terrorist bliver skabt.⁴

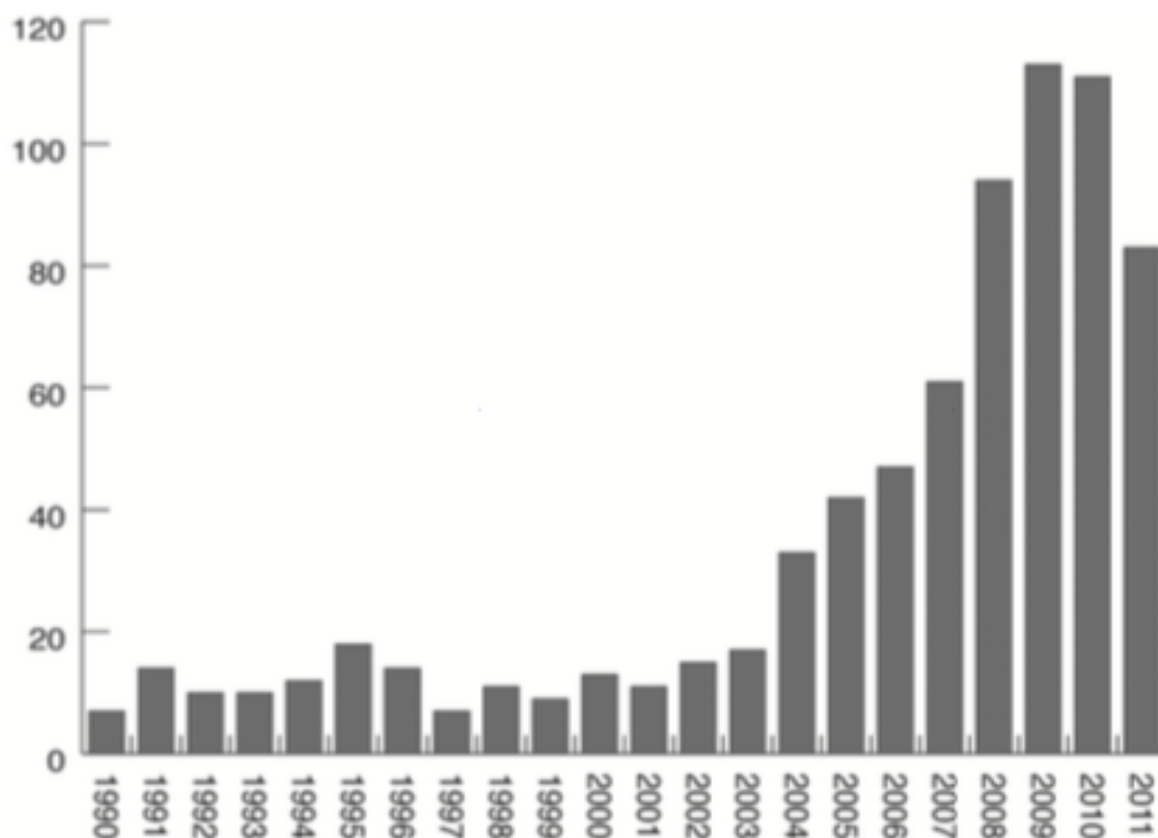
Men hvorfor er dette her relevant for antropologer og etnologer? Og hvad søren har det med etik at gøre? I forbindelse med forebyggelsen i terrorisme opstod der et behov for øget viden omkring, hvordan terrorisme bliver til, og især hvordan terrorister bliver til, og denne både empiriske og teoretiske undren fik snart et forskningspolitisk fokus under overskriften 'forskning i radikaliserings'. Som det fremgår af figur 1 er termen radikaliserings voksende eksplosivt i årene efter 2003 baseret på målinger fra internationale fagfællebedømte tidsskrifter og det dokumenterer en ikke-overraskende sammenhæng mellem regeringsledede initiativer og væksten i specifikke forskningsagendaer. Samtidig er der studier, som peger på, at vestlige regeringsinstitutioner både er meget interesseret i denne forskning men også, at de primært kerer sig om de resultater, der underbygger fortællingen om at terrorismetrusler kan forstås i forhold til kulturelle og psykologiske faktorer.⁵ Denne pludselige vækst i markedet for terrorismeforskning har derfor på den ene side skabt en del epistemologisk forvirring, og som Thomas Gemmerli fra en dansk kontekst identificerer som en 'videnskabelig kakofoni' på grund af et uafklaret begrebsapparat;⁶ på den anden side har det medført en simplificering af forestillingen om politisk vold, specifikt i forhold til en kulturalisering og individualisering

⁴ Kundnani, Arun. "Radicalisation: The Journey of a Concept." *Race & Class* 54, no. 2 (2012): 3–25.

⁵ Silva, Derek M. D. "Radicalisation: The Journey of a Concept', Revisited." *Race & Class* 59, no. 4 (April 1, 2018): 34–53. Se også Arun Kundnani's oprindelige studie omkring ineffektiviteten i forebyggelsesforskningen med sin rapport "*Spooked: How Not to Prevent Violent Extremism*" London: Institute of Race Relations, 2009.

⁶ Gemmerli, Thomas. "Radikaliserings: en kamp mellem politik og videnskab." *Udenrigs*, 2014, 3:4-14.

af voldsbegrebet;⁷ og for det tredje har det knyttet politiske agendaer og forskningsagendaer tættere sammen, ikke mindst på grund af skiftet mod en forskningsfinansiering, der er blevet mere kontraktbaseret allerede op igennem 1990'erne.⁸ Selvom radikaliseringsforskningen muligvis nok er et ekstremt eksempel på, hvordan en offentlig frygt sætter sine spor i

Figur 1: Artikler der nævner radikalisering 30 peer-reviewed artikler (Kundnani 2012:7)

forskningsmiljøet, så er min anke at dette langt fra er et enestående eksempel, og at politiske

⁷ Hirslund, Dan V. "Etik 3.0: Blindheder Og Visioner i Tænkningen." *Tidsskriftet Antropologi* 77 (2018): 65–92.

⁸ Geuna, Aldo. "The Changing Rationale for European University Research Funding: Are There Negative Unintended Consequences?" *Journal of Economic Issues* 35, no. 3 (2001): 607–632. Se Mathieu Deflem for en mere general problematisering af udviklingen af "public sociology" som en *politisering* af disciplinen, "The Structural Transformation of Sociology." *Society* 50, no. 2 (April 2013): 156–66. Det er dog ikke kun offentlige institutioner, der finansierer forskningen i terrorisme. I 2017 bevilligede TrygFonden for eksempel 1 million kroner til et forebyggelsesprojekt på Københavns Universitet omkring ungdomsuddannelse, Bøgedal, Karen "TrygFonden donerer en million kr. til undervisningsprojekt med fokus på unge og terrorisme", Trygfonden.dk, 2017.

prioriteringer – når de er magtfulde nok – uundgåeligt sætter sine spor i forskningens begrebsunivers og bliver til en begrebspolitik.⁹

Lad mig derfor starte med begreber. Ja, andre har muligvis også viden men forskeres viden er systematiseret og kodet i et rationelt sprogligt univers, hvis ankerpunkter er vægtige nøgleord til et helt, og måske lidt hemmeligt, univers af mening. Ernesto Laclau og Chantal Mouffe kalder sådanne centrale operatører for 'knudepunkter' (*nodal points*), fordi de artikulerer en social praksis indenfor et større diskursivt felt. Det kan derfor måske være mere produktivt at spørge, hvordan begreber får deres autoritet, fremfor at søge efter deres tidsløse sandhed – en symbolsk fiksering der ifølge Laclau og Mouffe altid vil være overdetermineret af identitet og derfor ikke gør os klogere på, hvorfor de er så vigtige for forskningen.

Indenfor antropologien, som den induktive videnskabspraksis *par excellence*, opstår begreber i mødet med felten. Det er muligt at de først kan formuleres senere – efter at forskeren har trukket sig tilbage fra de overvældende indtryk af empirisk virkelighed og ledt efter et lidt mindre levende sprog at udtrykke sig i – men deres *epistemologi* hører til i felten, i mødet mellem forskerens teoretiske nysgerrighed og informanternes kulturelle immanens. Pierre Bourdieu har kaldt denne praksis for ”participant objectivation”; altså ikke ”deltagerobservation” – som baserer sig på en myte om, at det kun er ”den anden” der har en virkelighed som skal observeres – men objektivering som en reflekteret analyse over den sociale situation, hvori forskeren indgår som ”objektiveringens subjekt”.¹⁰ Det kan lyde som sædvanlig Bourdieu-volapyk, men pointen er vistnok denne: begreber får deres autoritet som videnskabelige objekter gennem en distanceret refleksion til forskerens eget engagement i felten. Kirsten Hastrups formulering af samme problematik er muligvis klarere: det er

⁹ For et argument omkring sammenhængen mellem væksten i regeringens forebyggelsesindsats mod terrorisme og en tilsvarende vækst i studier af ungdom og unge inklusive et overlap i teoretiske konstruktioner af agens, magt og kultur i radikaliseringsforskningen, se Hirslund 2018, op. Cit.

¹⁰ Bourdieu, Pierre. “Participant Objectivation.” *The Journal of the Royal Anthropological Institute* 9, no. 2 (2003): 281–94.

gennem vores erfaring som mennesker – også den tavse, der bare indlejres i kroppen – at forskeren tager sit felt med sig tilbage (på arbejde!) og reflekterer over de betydninger hun har været deltager i.¹¹ Antropologien er således forpligtet på felten. Det er igennem menneskelige relationer, at observationer og erfaringer kan gøres til det Hastrup kalder analytiske objekter og få en plads i den videnskabelige bogreol. Eller med andre ord: begrebers autoritet er afhængige ikke blot af relationer men af graden af objektiviserende refleksion over den menneskelige erfarings inter-subjektivitet. Hvis begreber har en dannelsesrejse, så starter de her, i felten, inden de bliver til symbolske 'knudepunkter' for specialiseret viden.

Denne alliance med det relationelle og det menneskelige udgør de induktive videnskabers kerneetik. Aristoteles definerede etik som læren om god opførsel. For ham var der tale om en individuel praksis, der stod i modsætning til by-statens politik, og det springende punkt var at dets funktion ikke var utilitaristisk, men derimod udgjorde en dyd – det vil sige den var underlagt et andet evalueringsregime end det, der herskede for samfundet i øvrigt. Det er i denne funktion, at etikken er et vigtigt redskab for at forstå videnskabelig social praksis. Dyden lægger sig ovenpå det, der anses som nødvendigt og tilbyder derved en ny fortolkning af en eksisterende praksis.

Vi genkender denne forståelse af etik i samtalen omkring, hvordan humanvidenskaberne skal udvise "god opførsel" i de kontekster, hvor de arbejder. Det er en metodeetik, fordi den først træder i kraft, når vi skal indsamle data og plæderer for, at vores sociale feltpraksis bør være dydsbetinget. Denne etik-forståelse er blevet dominerende i socialforskningen, hvor det er gennem andre mennesker, at forskningsviden bliver til. Men metodeetikken er begrænset til en lille del af den videnskabelige forskningsøkonomi og

¹¹ Hastrup, Kirsten. "Introduktion: Den Antropologiske Videnskab." In *Ind i Verden: En Grundbog i Antropologisk Metode*, edited by Kirsten Hastrup. Kbh.: Hans Reitzel, 2010.

formår ikke i tilstrækkelige grad at afspejle de komplekse politiske og økonomiske interesser, som videnskaberne i dag er underlagt.

Dette rejser to grundlæggende spørgsmål for videnskaberne i dag, som begge er centreret omkring etiske overvejelser:

1. Er vores etik-forståelse i dag for snæver til at adressere de mangeartede indlejringer, som videnskaberne befinder sig i? Kræver ændrede politiske kontekster ikke en ny etikforståelse, der reflekterer over videnskabernes tilknytning til sociale, økonomiske og politiske processer?
2. Hvordan kommunikerer vi til omverden, at vi ikke ønsker at være 'eksperter' og at vores viden ikke er objektiv og neutral uden at undergrave videnskabernes autoritet?